

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ МЕЛІОРОВАНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УМОВАХ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF PROPERTY RELATIONS TRANSFORMATION IN THE FIELD OF RECLAIMED FARMING UNDER CONDITIONS OF PRIVATE LAND OWNERSHIP

Леонід КОЖУШКО,
доктор технічних наук,
Національний університет
водного господарства
та природокористування, Рівне

Leonid KOZHUSHKO,
Doctor of Technics,
National University of Water
Management and Nature
Recourses Use, Rivne

Ольга МАНДЗЮК,
Національний університет
водного господарства
та природокористування, Рівне

Olga MANDZIUK,
National University of Water
Management and Nature
Recourses Use, Rivne

До 1991 року сільськогосподарські землі й об'єкти меліоративного комплексу фактично знаходилися у монопольній власності держави. В основу реформ, що супроводжували перехід України до ринкової економіки, було покладено механізм роздержавлення та приватизації, що передбачав перехід підприємств у комунальну та приватну власність. Реформування сільського господарства веде свій відлік із Постанови ВР УРСР «Про земельну реформу», яка оголосила об'єктом реформи всі землі. З 1992-1995 років відбувався процес перетворення колгоспів та радгоспів на колективні сільськогосподарські підприємства. З 1995 року розпочався процес так званого великого паювання землі та майна колишніх радгоспів та колгоспів зі створенням приватних сільськогосподарських підприємств. При паюванні майна та землі частина фондів внутрішньогосподарської меліоративної мережі підлягала паюванню на підставі Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», який передбачав паювання майна, створеного за рахунок діяльності підприємства. Оскільки більшість осушувальних мереж будувалися за кошти держави, то згідно з Постановою КМУ №1253 ці фонди були передані в комунальну власність органів місцевого самоврядування (сільським та селищним радам). Відповідно на них і було покладено обов'язки фінансування робіт на цих меліоративних мережах.

У результаті таких трансформацій кількість користувачів меліорованими землями значно збільшилася: до 167213 осіб на 2178,9 тис. га на зрошуваних землях та до 952712 на 3307,1 тис. га – на осушуваних.

Стан фінансування поточного та капітального ремонту мереж значно погіршився (рис. 1). Слід зазначити, що капітальний ремонт

осушувальної мережі проводився лише у 2005-2007 роках і лише у Волинській області. За даними Державного агентства водних ресурсів, при загальній потребі капітального ремонту внутрішньогосподарської мережі на площі понад 100 тис. га мінімальна потреба в коштах становить понад 10 млн. грн.

Осушувальні системи через нестачу коштів на їх ремонт не можуть виконувати свої основні завдання, через погіршення їх технічного стану зростає частка невикористаних земель. Так, у Рівненській області у 2011 році площа невикористаних меліорованих земель становила 39 тис. га (рис. 2).

Виходячи з цього, нами розраховано величину недоотриманого доходу сільськогосподарськими виробниками Рівненської області у 2013 році через невикористання меліорованих земель. Для розрахунків прогнозування закупівельної ціни враховано лише часовий фактор, а урожайність бралася на рівні середньої урожайності даної культури на меліорованих землях зазначеного району. Результати відображено в таблиці.

За результатами розрахунків бачимо, що в цілому в Рівненській області сільськогосподарські виробники недоотримали 139467 тис. грн. від вирощування зернових культур, зокрема: 188618,25 тис. грн. від вирощування озимої пшениці; 198790,14 тис. грн. від вирощування ячменю, 210922,65 тис. грн. від вирощування кукурудзи на силос, 450619,15 тис. грн. від вирощування картоплі та 472864,26 тис. грн. від вирощування цукрових буряків.

Основні пропозиції щодо вирішення проблем врегулювання відносин власності в умовах приватної власності на землю шляхом інтеграції та кооперації сільськогосподарських підприємств містяться в роботах В.Зіновчука, Ю.Лузана, В.Месеся-Веселяка,

Рис. 1. Обсяги фінансування поточного та капітального ремонту внутрішньогосподарських меліоративних мереж

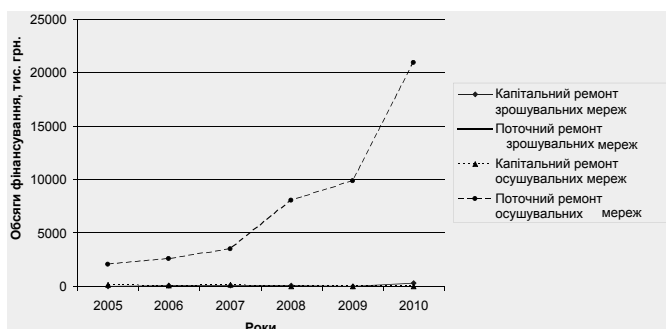
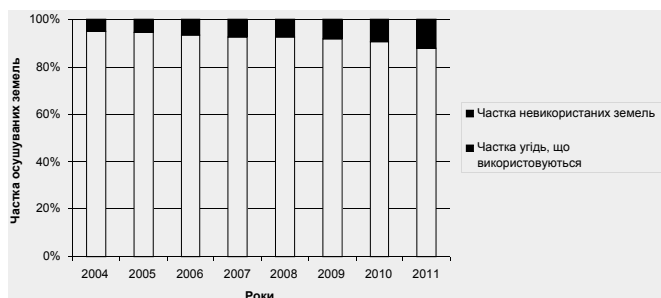

Рис. 2. Структура використання осушувальних земель у Рівненській області

У статті розглянуто основні наслідки ринкових реформ у сільському господарстві та їх вплив на меліороване землеробство. Запропоновано організаційно-економічний механізм трансформації відносин власності у сфері меліорованого землеробства в умовах приватної власності на землю. Основними складовими його є об'єкти та суб'єкти трансформації, принципи, інформаційне забезпечення, нормативно-правове забезпечення, важелі регулювання: організаційні та економічні, результати трансформації (створені об'єднання та інституційне середовище) та блок ефективності (економічної, соціальної, екологічної).

Changes of ownership form in agrarian sector were carried out without taking into account peculiarities of the existing land improvement systems which were used for large collective farms on large land areas. Present land users having large land areas are not able to provide the effective functioning and maintenance of meliorative networks. The amount of water-users have increased considerably but responsibility for proper operation of meliorative systems decreased, the structure of the intrafarm meliorative system have changed, actually, these systems were left without manager. It was decided to transfer the interfarm part of the meliorative network to the balances of enterprises which were legal successors of collective and state farms. The part of the network not transferred was given as municipal property to local authorities. It is difficult for agricultural producers to exploit these networks independently because of the lack of the proper qualification; it is also difficult to be engaged in farming effectively in scopes which are not in accord with the scopes of meliorative network.

Despite the large number of studies, they justify the feasibility of establishing associations, in order to preserve the integrity of the use of irrigation networks, but haven't yet developed organizational and economic mechanism that will ensure the effective establishment and regulation of associations on reclaimed lands.

The aim of article is to develop organizational and economic mechanism of property relations transformation on reclaimed land and instruments its regulation.

The organizational and economic mechanism is a system of inter-related organizational, legal and economic instruments that define and regulate the specific activity or function defined system to ensure its effectiveness and achieve their goals.

The organizational-economic mechanism consists of the following blocks:

□ principles of consistency, comprehensiveness, continuity, efficiency;

□ regulatory framework which create a legal environment for the operation of agricultural producers' associations, to ensure the establishment and functioning institutional framework;

□ actors (farmers and village council, the main governing bodies: Parliament, Cabinet of Ministers, the State Water Resources Agency of Ukraine, the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, etc.);

□ objects (interfarm part of the meliorative network);

□ institutional environment;

□ associations of enterprises (cooperatives, associations of water users, corporate contractual associations, joint stock companies);

□ main levers of regulation (creation of new organizational forms, concession and lease agreements, a system of administrative penalties for degradation of irrigation systems and ecological condition of agricultural land, subsidies and grants, partial or full compensation rates on commercial bank loans, tax relief by reducing the amount land tax, insurance against failure of drainage systems).

Performance results are economic efficiency (increase investment attractiveness, increase profitability of products grown on the reclaimed lands), social performance (employment in agriculture, food security) environmental efficiency (improving state lands).

Таблиця. Прогнозований дохід від залучення в сільське господарство осушуваних земель, що не використовуються (на прикладі Рівненської області)

Культура	зернові	озима пшениця	кукурудза на силос	ячмінь	картопля	цукрові буряки
Посівна площа, га	38900	38900	38900	38900	38900	38900
Урожайність, ц/га	18,70	25,41	189,24	26,50	92,82	132,76
Валовий збір, ц	727235,5	988254,5	7361533,3	1030919,5	3610730,4	5164303,2
Середня закупівельна ціна, грн./ц	191,78	190,86	28,65	192,83	124,8	91,56
Дохід, тис. грн.	139467	188618,25	210922,65	198790,14	450619,15	472864,28

М.Маліка, П.Саблука та інших вітчизняних науковців, які особливу увагу приділяють теоретичним та методологічним аспектам утворення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що можуть забезпечити вирішення проблем фінансування та надання меліоративних послуг [1; 2; 3]. Перевагами обслуговуючого кооперативу є те, що він створюється як неприбуткова організація, надає чітко визначені послуги та розподіляє прибуток пропорційно внеску, забезпечує рівні права всіх членів (оскільки кожен з них має один голос). У гадааних працях розглядаються загальні аспекти утворення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів без урахування специфіки продукції, що випускається, та земель, що використовуються.

М.Хвесик та В.Голян присвячують увагу механізмам створення системи інституціональних утворень (організаційно-правові форми господарювання, форми власності, форми організації процесів купівлі-продажу, елементи інфраструктури, правила та норми) [4; 5].

О.Жовтоніг, враховуючи міжнародний досвід трансформації та управління цією сферою, вбачає вирішення проблеми у створенні асоціації водокористувачів [6; 7]. Перевагами таких об'єднань є те, що всі дії учасників координовані, а самі асоціації створюють можливості для залучення інвестицій у сферу меліорації.

Ю.Красовська, В.Костриченко пропонують сільськогосподарським виробникам інтегруватися в підприємницькі мережі, створені за територіальним принципом, що являють собою об'єднання підприємств-виробників виключно в межах однієї меліоративної системи [8].

Незважаючи на велику кількість досліджень, всі вони обґрунтовують доцільність створення об'єднань з метою збереження цілісності використання меліоративних мереж. Проте досі не розроблено організаційно-економічного механізму, який забезпечив би ефективне створення й регулювання об'єднань на меліорованих землях.

Дана стаття ставить за мету розробку організаційно-економічного механізму трансформації відносин власності на меліорованих землях та важелів його регулювання.

Організаційно-економічний механізм трансформації відносин власності у сфері меліорованого землеробства – це система взаємопов'язаних організаційних, правових та економічних важелів, які регулюють і визначають порядок трансформації відносин власності, регулюють взаємовідносини суб'єктів цих відносин з метою узгодження основних аспектів відносин власності (володіння, розпорядження, використання та відповідальність), а також ефективного використання об'єктів власності та досягнення від них максимальної віддачі. Він складається:

□ з послідовних етапів трансформаційних змін;

□ механізмів регулювання діяльності створених об'єднань та організаційно-правових форм (приватизації, концесії, оренди, впливу за допомогою законодавчо-правових актів, цінової політики, при встановленні оплати за обслуговування меліоративної системи та встановлення ціни за воду, пільгове кредитування, податки, субсидії та субвенції, штрафні санкції за погіршення стану земель та споруд);

□ механізмів, що сприяють формуванню цільових фондів у межах створених формувань (пільгове оподаткування, цільове кредитування, субсидії та субвенції).

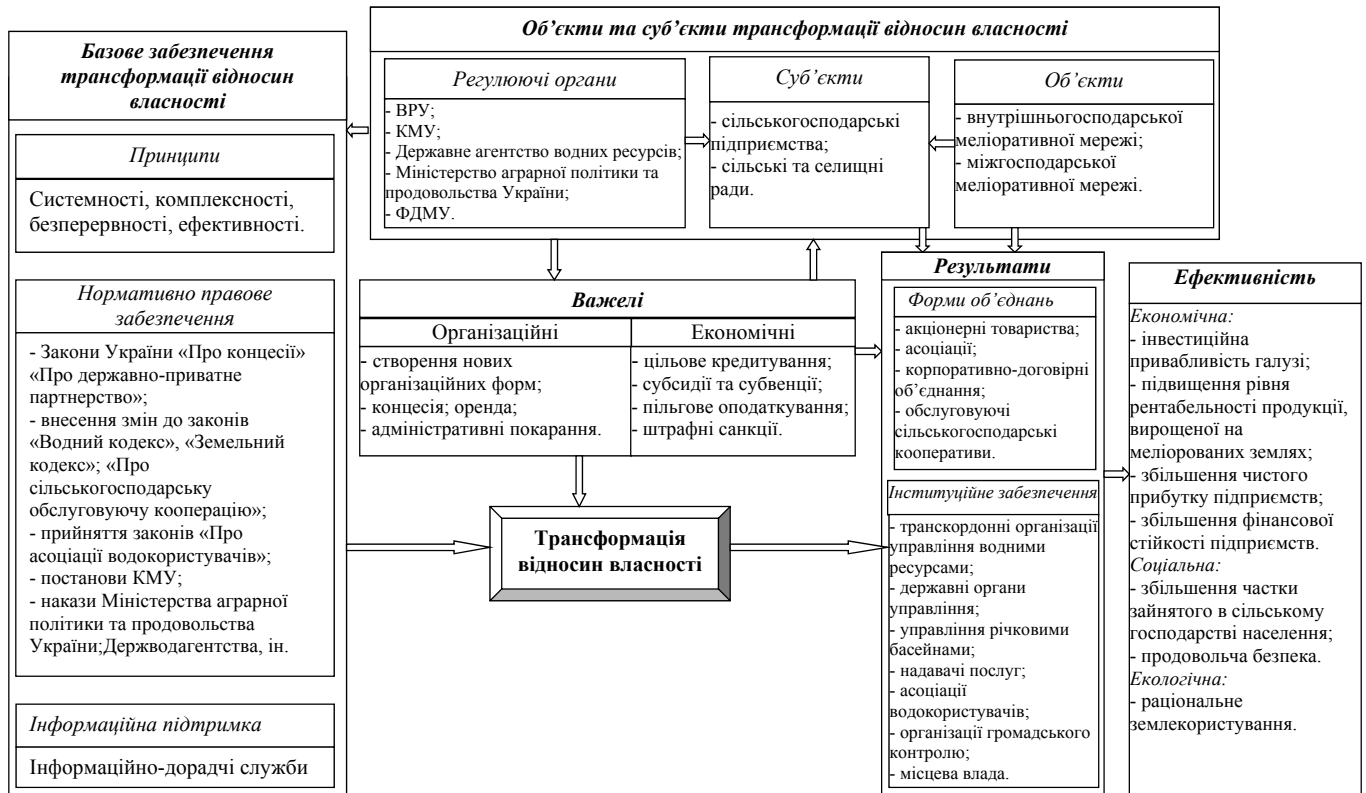
Для досягнення ефективності перетворень ретельної розробки потребують всі зазначені складові.

Організаційно-економічний механізм трансформації відносин власності у сфері меліорованого землеробства зображено на рис. 3.

Основними учасниками процесу трансформації є: суб'єкти механізму (сільськогосподарські виробники, сільські та селищні ради), основні регулюючі органи: ВРУ, КМУ, Державне агентство водних ресурсів України, Мінагрополітики та продовольства України, ФДМУ. Об'єктами, права власності на які передаватимуться, є фонди внутрішньогосподарської меліоративної мережі.

Для усунення помилок приватизації, що траплялися раніше (це, зокрема, відсутність інфраструктури для здійснення трансформації та непоінформованість всіх учасників процесу про особливості

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм трансформації відносин власності у сфері меліорованого землеробства

реформування), перед початком трансформації відносин власності пропонується розпочати з базового забезпечення, що включає:

1. Принципи:

□ системності – розгляд усіх суб'єктів та об'єктів механізму як складних систем, що утворені з окремих елементів із численними зовнішніми та внутрішніми зв'язками, які забезпечують їх цілісність;

□ комплексності – врахування всіх особливостей елементів системи та забезпечення взаємозв'язку й взаємоузгодженості всіх етапів перетворень;

□ безперервності – всі етапи перетворень та важелі впливу даного механізму повинні впроваджуватися постійно (нециклічно) з визначеними інтервалами в часі при здійсненні постійного моніторингу результатів, що очікуються на певному етапі; розробка та впровадження при необхідності корегуючих дій;

□ пріоритетності – вибір найголовніших цілей і завдань відповідно до потреб галузі, суб'єктів господарювання та інтересів держави;

□ законності – створення чіткої законодавчої бази для перетворень та регулювання діяльності у даній сфері, а також необхідність чіткого дотримання даних законів;

□ ефективності – досягнення поставлених цілей (перетворення, визначення та врегулювання відносин власності) при збереженні раціонального співвідношення економічних наслідків та витрат на їх досягнення;

□ синергії – комплексна та комбінована взаємодія всіх важелів механізму для досягнення максимально можливого ефекту.

2. Нормативно-правове забезпечення, яке має сформувати правове середовище для функціонування об'єднань сільськогосподарських виробників, забезпечити створення й функціонування відповідного інституційного середовища.

3. Інформаційна підтримка. Особлива увага повинна бути приділена інформаційній підтримці, яка пропагує нові підходи та технології ведення господарювання на меліорованих землях, особливої колективного управління основними меліоративними фондами внутрішньогосподарської мережі, здатна акумулювати дані про підприємства, що функціонують у межах однієї меліоративної системи (з метою зменшення трансакцій щодо пошуку партнерів для

створення об'єднань), а також поширює інформацію про права та обов'язки новостворених об'єднань. Інформативно-консультаційні послуги можна забезпечити за рахунок інформаційно-дорадчих центрів обласних управлінь водних ресурсів, частково розширивши їх мережу.

Результатом трансформації є створення:

1. Інституційного забезпечення, зокрема забезпечення створення й діяльності інституцій (транскордонні організації управління водними ресурсами; державні органи управління; управління річковими басейнами; надавачі послуг; асоціації водокористувачів; організації громадського контролю; місцева влада), які брали б участь в управлінні, прийнятті рішень (частковому) та забезпечували взаємодію всіх учасників відносин власності на меліорованих землях.

2. Об'єднань підприємств (кооперативів, асоціацій водокористувачів, корпоративно-договірних об'єднань, акціонерних товариств), які забезпечували б масштаби землекористування, що відповідають потребам спроектованих систем.

Регулювання створення об'єднань та їх функціонування буде здійснюватися за допомогою відповідних важелів:

□ організаційних: створення нових організаційних форм, концесії та договорів оренди, системи адміністративних покарань за погіршення технічного стану меліоративних систем та екологічного стану сільськогосподарських угідь;

□ економічних: цільове пільгове кредитування на поточний та капітальний ремонт меліоративних систем, забезпечити яке можна за рахунок державних векселів (казначейських зобов'язань), що можуть бути пред'явлені до оплати у кінці маркетингового року (коли сільськогосподарські виробники зможуть зібрати та продати урожай); субсидії та субвенції, в основу розподілу яких повинно бути закладено коефіцієнт, що враховує зростання родючості ґрунту внаслідок проведення меліоративних заходів (більше отримують ті підприємства, заходи яких є більш ефективними); пільгове оподаткування або звільнення від земельного податку за умови вкладення цих коштів у ремонт систем (термін окупності ремонтних заходів, за розрахунками авторів, варіюється від 21 до 30 років залежно від типу земель, їх нормативної грошової оцінки та стану меліоративних систем).

Економічна ефективність цих заходів визначатиметься інвестиційною привабливістю галузі, підвищенням рівня рентабельності продукції, яка вирощується на меліорованих землях, що в свою чергу зможе збільшити чистий прибуток підприємства та його інші фінансові показники.

Соціальний ефект трансформації забезпечить зайнятість населення у сільському господарстві та продовольчу безпеку країни, що в умовах зростання кількості світового населення є надзвичайно актуальним. Раціональність землекористування зможе поліпшити стан земель та забезпечить екологічну ефективність.

Варто зауважити, що трансформацію відносин власності доцільно проводити в межах тих мереж, ефективну роботу яких ще можна відновити.

ВИСНОВКИ

Отже, організаційно-економічний механізм у сфері меліорованого землеробства – це система взаємопов'язаних організаційних, правових та економічних важелів, які визначають та регулюють порядок певного виду діяльності чи функціонування визначеної системи з метою забезпечення її ефективності та досягнення поставлених цілей. Основними складовими цього механізму є принципи системності, комплексності, безперервності, ефективності; нормативно-правова база, суб'єкти (сільськогосподарські виробники, сільські та селищні ради, основні регулюючі органи: ВРУ, КМУ, Державне агентство водних ресурсів України, Мінагрополітики та продовольства України, ФДМУ); об'єкти (фонди внутрішньогосподарської меліоративної мережі); інституціональне середовище, об'єднання водокористувачів, основні важелі регулювання (створення нових організаційних форм, концесій та договорів оренди, системи адміністративних покарань за погіршення технічного стану меліоративних систем та екологічного стану сільськогосподарських угідь, субсидії та субвенції,

часткова або повна компенсація ставки за кредитами комерційних банків, пільгове оподаткування за рахунок зменшення суми податку на землю, страхування від несправності меліоративної системи). Основними показниками ефективності є такі:

□ економічної ефективності – збільшення інвестиційної привабливості галузі, підвищення рівня рентабельності продукції, що вирощується на меліорованих землях, підвищення чистого прибутку сільськогосподарських підприємств та інших його фінансових показників;

□ соціальної – зайнятість населення у сільському господарстві; продовольча безпека країни;

□ екологічної – поліпшення стану земель.

Подальшого дослідження потребує розробка рекомендацій щодо вибору виду об'єднання, що створюватиметься в межах меліоративної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – К., 1999. – С. 25.
2. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. – №3. – С. 3-9.
3. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: Практичний посібник / [Гончаренко В. В., Гриценко М. П., Воскобойник Ю. П. та ін.]. – К.: Аграрна освіта, 2009. – 128 с.
4. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: монографія / М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.
5. Хвесик М. А. Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика: монографія / М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006. – 260 с.
6. Жовтоног О. Роль асоціацій водокористувачів у сталому використанні зрошуваних земель / О. Жовтоног, В. Поліщук, Т. Деменкова, І. Шостак // Водне господарство України. – №1. – 2008. – С. 17-25.
7. Zhovtonog O. Comparative Assessment of Irrigation Sector Reforms in Central and eastern European Countries of Transition / Zhovtonog O., Dirksen W., Roest K. // Irrigation and Drainage no. 5(54) 2005, p. 487-500.
8. Красовська Ю. В. Оцінювання економіко-екологічних ризиків використання осушуваних земель: монографія / Ю. В. Красовська, В. М. Костриченко. – Рівне: НУВГП, 2011. – 254 с.

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>